

Het onderscheid tusschen de beide functies van het denkvermogen bestaat hierin, dat het bloote verstand antwoord geeft op de vraag: Wat kan ik weten? — terwijl de praktische rede zich bemoeit met de opdragende vraag: wat moet ik doen?

Hier ontmoeten wij in de wijsbegeerte wat in de religie de groote levensvraag is, die de ziel van den mensch stelt in de beslissingsure, op het scheidingspunt van den levensweg.

Saulus van Tarsen vroeg: „Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?”

Hij vroeg het aan Jezus, als een licht van boven, — hij vroeg het als gave der openbaring.

Maar Kant vraagt aan de praktische rede, wat hij doen moet, aldus de taak der religie opleggend aan de wijsbegeerte.

Wij weten reeds uit het voorbeeld der Stoïcijnen, dat de wijsbegeerte op dit gebied niet enkel machtelooheid en ijdelheid is.

Er is een openbaring van de algemeene genade in het menschenhart, die fonkelt als sterrelicht.

„Overmits hetgeen van God kennelijk is, in hen openbaar is; want God heeft het hun geopenbaard” (Rom. 1:19).

Kant heeft dus niet heeltemaal ongelijk, wanneer hij de idealistische theorie, krachtens welke hij aannam, dat de vormen van aanschouwing en denking in ons verstand aanwezig zijn, — zoodat wij niet dat verstand zelf de kennis van de wereld opbouwen, — óók toepast op de praktische rede en zegt, dat wij in den menschelijken geest zelf de vormen kunnen vinden, waarmee wij de zedeleer construeeren.

De mensch immers ontdekt in zijn geest de idee van den plicht. Het is niet noodig, dat een zedemeester de plichtsidee in de menschziel ingiet of haar voorsprekt, — de idee is er van nature, ze is er zonder, en dikwijls ondanks, de begeerte haar te bezitten.

Van alles wat den menschelijken geest eigen is, vervulde dit feit van de autonomie (wat zichzelf ten wel is) van den plicht den wijsgeer het meest met bewondering. Ja, is het niet om verstand te staan, wanneer men daar heel diep in de ziel een stem hoort, die dikwijls getuigt tegen de ziel, een stem, die, noch door vleeting, noch door bedreiging, zich laat smoren, en een wet afkondigt, die de ziel, zoo niet gehoorzaamheid, dan toch respect, afdwingt?

Deze verwondering inspireert Kant tot de woorden, die sinds een spreek geworden zijn in het wijsgeerig Israël, en ook voor den christen „goud” waard zijn: „Twee dingen vervullen het gemoed altijd weer met nieuwe verbazing en eerbied, hoe meer en hoe inniger de geest er over peinst: de sterrenhemel boven mij en de zedewet in mij. Beide mag ik niet, als in duisterneden gehuld, of in ongenaakbare regionen, zoeken, noch ook alleen vermoeden, — ik zie ze voor mij en verbind ze onmiddellijk met het bewustzijn van mijn bestaan”.

De inhoud van deze moreele wet vatte Kant in deze hoofdsom samen: „Handel alleen naar den grondregel, die u in staat stelt om te willen, dat hij een algemeene wet worde”.

Deze regel is inderdaad voor de zedeleer van principiële betekenis en dus van verstrekkenden invloed. De moraal komt er door op het hooge peil. De mensch isoleert zich met zijn geweten niet van de menschheid, noch minder exploiteert hij de menschheid als middel, hij stelt zich feitelijk op den grondslag van de moraal, dien Jezus gaf in de woorden: „Alle dingen dan, die gij wilt, dat de menschen u doen, doe gij hun ook alzoo.”

Kant verzuimt echter deze moraal terstond in verbinding te brengen met haar diepst en allesbeheerschend beginsel, dat tevens beslist over haar hoogste doel: Gij zult den Heere, uwen God liefhebben boven alles, — gelijk hij ook, bij de vaststelling van de autonomie van het geweten nalaat rekening te houden met de vervalsching en ontwaarding van het geweten door de zonde, welke Paulus constateert in het woord: „Beide hun verstand en geweten zijn bevelikt” (Tit 1:15).

Intusschen is het een geestelijk genot te zien, hoe Kant in wijsgeerigen weg de edelste trekken der christelijke moraal onthult, wanneer hij verder betoogt, dat alleen de gezindheid van de daad over de daad beslist: „Al het goede, dat niet geworteld is in den zedelijken wil, is niets als schijn en blinkende ellende”.

Beslist kiest dus deze zedeleer haar positie tegen alle moraal (en we vinden dit soort overal in de filosofie!), die gegrond wordt op de nuttigheid en het effect.

Wanneer het geweten beveelt, draagt dit bevel een absoluut karakter (kategorischer Imperativ) en mag de mensch niet de vraag laten wegen: zal ik zelf iets winnen bij gehoorzaamheid? Ja, zóó streng handhaaft Kant de autonomie van den zedelijken wil, dat hij weigert de zedewet rechtstreeks aan een goddelijk bevel te verbanden, en dus anderzijds naar een verkeerd uiterste overzwenkt.

Een uitwendige autoriteit, zoo zegt hij, heeft de zedelijke wil niet noodig, zelfs niet de autoriteit der religie. Alle heteronomie (gezag, op den wil

van een ander gegrond) verzwakt de zuiverheid en kracht der moraal.

De categorische imperatief is ons verstand evenzeer ingeboren als de categoriën van het denken.

Det wel der moraal is even zeker en algemeen geldend als iedere wet der natuur.

B. W.

Correspondentie. I. P. v. M. te R. Uw opmerking is in zoover juist, dat ook voor Kant de vraag van de betrouwbaarheid van het verstand aan de orde is gesteld. Bedenk echter, dat een apriorische ontkenning van die betrouwbaarheid óók dogmatisme is, en wel van een negatief karakter.

Kant is de eerste geweest, die opzettelijk en wetmatig (dus kritisch) het verstand, op het punt der betrouwbaarheid, heeft onderzocht.

De apriori ontkenning der betrouwbaarheid, zonder dit onderzoek.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Als van oude prenten

(De geschriften van L. E. en Ignatia Lubeley).

II.

„De Sterkste” en „Mietje van der Dussen”.

In m'n vorig artikel, waarin ik de bespreking begon van het werk der Schrijvers L. E. en Ign. Lubeley, trachtte ik eerst de algemeene betekenis van deze literatuur te doen zien.

Ik wees er op, hoe deze geschriften behooren tot het in de moderne letterkunde schijnbaar historische proza; dat ze den naam historisch ten volle verdienen, omdat hun inhoud berust op nauwgezette studie van familiepapieren en groote kennis van toestanden en verhoudingen uit den tijd, dien ze behandelen; dat ze in hun wijze van bewerken, hun taal- en stijlkleur, hun tekening van personen en zaken zijn als oude prenten, die een voorblijven tijd herleven doen.

Daarna besprak ik 't milieu, waarin deze geschriften ons brengen, den kring der achttiende-eeuwsche aristocratische families, zooals die leven op hun buitenplaatsen in onderling verkeer, dat door allerlei etiquette-voorschriften nauwkeurig bepaald is en in velerhande feestelijkheid tot uiting komt. De verdienstelijke reproductie van dit milieu nu, maar vooral de waarneming van de zielgesteldheid van de menschen, onder en achter den uiterlijken schijn van deffigheid en levensvreugde trachtte ik vervolgens aan te toonen, door een ietwat uitvoerige bespreking van de schetsenbunds „Silhouetten” en „Onder de Republiek”. Dezelfde qualiteiten nu zijn ook kenmerkend voor de romans, die we thans behandelen moeten: „De Sterkste” en „Mietje van der Dussen”.

Romans in den eigenlijken zin van 't woord zijn deze boeken niet. Van een intrigue, een verhoudingen-samenloop, die in den voortgang van 't verhaal geleidelijk wordt ontward en met een bevredigend slot wordt bekroond, is geen sprake; van een bepaald gebeuren, dat centraal is, dat we zien groeien en zich ontknopen, evenmin. Feitelijk is de inhoud niets dan familiegeschiedenis, levenshistorie van bepaalde personen, zonder meer. En waar dezen op hun belommerde buitengoederen 's zomers, hun statige stadsmuizen 's winters binnen een heel nauwen kring zich bewogen, beleven we in deze boeken geen groote dingen, vooral niets sensationeels. Als er eens een enkelen keer een gebeurtenis vermeld wordt, die stellig sensatie zal hebben verwekt — zooals b.v. het fusileeren van freule Judith van Dorth, omdat ze daadwerkelijk de orangistische beweging van 1796 gesteund had — dan geschiedt zulks sober, in enkele korte trekken, louter historisch.

Ook de vorm is niet die van den roman, althans niet van den modernen roman; hij is beschrijvend, verhalend. De auteur vertelt en doet de personen spreken.

En toch zijn deze boeken romans!

Want wat de hoofdeigenschap is van den roman is hier ook hoofdtrek: de analyse der verhoudingen, het ontleden der karakters, de visie op het leven zelf. Wie en wat de menschen zijn uit dien tijd en uit dien deffigen stand, dat willen ze laten zien; hoe in die omgeving, die we nauwelijks met onze fantasie kunnen bereiken, menschen leven, die we in werkelijkheid kennen. Ze geven dus psychologische beschouwing van historische objecten en daarom zijn ze ook geen historische lectuur alleen, maar historische romans, die het verleden belichten met de realiteit van onze eigene menschenziel.

„De Sterkste” vertelt het leven van Reinira van Gollstein, de dochter van den deffigen burgemeester van Zutten. Getrouwd met den heer Van der Borch, gecommiteerde ter Raad van State voor de Groninger Ommelanden, reist ze na haar huwelijk met haar man naar 't hooge Noorden, omdat zijn ambt een wonen in de Ommelanden meebrengt. Op dit punt vangt de geschiedenis aan, interessant al dadelijk, omdat we van reizen en reisgelegen-

heden uit die dagen doorgaans weinig indruk hebben.

De jongelieden nemen hun intrek bij een neef en nicht van Van der Borch, oude menschen al en geheel samengegroeid met hun omgeving. Reinira, een stedelinge en aan Fransche kostscholen opgevoed, voelt er zich niet thuis en weet, na veel praten, waarbij zij echter de sterkste blijft, haar man over te halen tot een voorloopigen terugkeer naar Zutten. Eenmaal daar, zet ze haar wijf verder door: Van der Borch keert niet naar zijn Ommelanden weer, ofschoon hij er gansch niet los van is, maar vestigt zich in Gelderland, op een door Reinira's vader aangekochte buitenplaats. Dikwijls ook is het gezin — want de familie is intusschen uitgebreid — op z'n erfgoed in Westfalen.

De opvoeding van de kinderen leidt Reinira. Zij is de sterkste. Den oudsten zoon, in wien zij haar evenbeeld ziet, begunstigt ze in 't bijzonder. Zijn vele geldelijke tekorten weet ze steeds aan te zuiveren, ook nog als hij getrouwd is en z'n overdadig leven niet opgeven wil. Maar ook voor de andere kinderen zorgt ze met groote energie; den zonen zoowel als de dochters weet ze positie en inkomsten te bezorgen; Van der Borch, die reeds ouder was toen hij trouwde, laat haar de teugels van het bewind langzamerhand volkomen over. En Reinira, wier heerschzuchtige geest zich daardoor geheel uiten kan, wordt aldoor positiever in haar bedoelingen, en voelt zich steeds jonger. Ze is een gevierde gastvrouw, een bewonderde gast, een gevreesde meesters, een strenge moeder. En in elk harer kinderen vindt ze iets van zichzelf terug — behalve in Amélie, een stil, bedeesd, weinig vleeslevend meisje, die in huishoudelijke zorgen haar levensvervulling vindt, en de bedijzuchtige moeder altijd uit den weg gaat.

Maar nu 't slot. Van der Borch is gestorven; in den oudsten zoon heeft de moeder zich bedrogen; de zorg voor levensonderhoud wordt steeds drukken; de kinderen krijgen hun eigen belangen; — 't wordt eenzaam om en in Reinira, vooral als ze slepend-ziek wordt en lange weken te bed ligt. Maar dan blijkt haar zelf en ons, dat niet zij de sterkste was en is, maar Amélie, die schuchtere, zelfopofferende, liefdevolle dochter, die nooit geregeerd, maar altijd gehoorzaamd heeft. En Reinira legt die bevinding met haar oude resolutie vast in haar testament.

Men ziet het, gebeuren is er in dit alles weinig — maar psychologie des te meer en de karakterteekeningen zijn heel goed. In meerdere fragmenten zit bovendien stemming, door de enkele strakke decor-kleuren en goed in den toon gehouden milieubeschrijvingen. En de analyse van de vraag wie de sterkste is, is zuiver; schijn en wezen spreken ieder voor zichzelf sterk genoeg.

„Mietje van der Dussen” is een boek van meer fleur; er loopt niet door die lijn van zorg en voor het oog der buitenwereld weggehouden moeilijkheid.

De zusters van der Dussen zijn weezen uit een Amsterdamsch patriciërsgeslacht. De oudste, Clara, is getrouwd met den veel ouderen landheer Rouwenoot, die in het Geldersche het buitengoed „De Ulenpas” heeft, en nu besluiten de drie jongeren een in de buurt gelegen kleinere plaats „De Telling” te koopen. Zoo komen de zusters steeds bij elkaar en genieten van onderlinge gezelligheid, muziek, feestmalen, thee-uurtjes.

Daarbij is Mietje, de oudste van de bewoonsters van „De Telling”, altijd de ziel van alles. Vrolijk, vriendelijk, vol van zorgen en kleine attenties, is zij een aantrekkelijke figuur, vooral wel in haar groote en onbaatzuchtige liefde voor haar jongere zuster Ietje, met wie ze na den dood der andere zuster alleen is overgebleven.

Scherp contrasteert haar beeld met dat van Clara, die, lief voor het oog, een onsympathieke egoïste is, een zelfzuchtige echtgenote en een weinig zorgzame moeder. De opvoeding van haar dochtertje laat ze over aan andere, daartoe niet berekende krachten, tot teleurstelling van Mietje, die zich tot het kind aangetrokken voelt, ofschoon begrijpelijkerwijs weinig uiterlijke redenen daartoe bestaan. 't Eenige wat Clara zoekt en bespeculiert is, dat het kind straks van de erfenissen der tantes zal profiteren. Daarom wekt ze stelselmatig hun huwelijks-kansen tegen. Den eersten keer, dat er een pretendent naar Ietje's hand is, weet ze 't gevaar af te wenden. Maar de tweede jonkman, een beslist natuur, bereikt zijn doel. Ietje trouwt tot ergernis, maar verholten, van Clara, tot groote blijdschap van Mietje, schoon deze „De Telling” moet verlaten en alleen naar Doesburg, dicht erbij, moet gaan wonen. Mietje is dan een eenzame, maar die in haar zorgen voor en zich geven aan anderen, gelukkig en tevreden is. Maar diep in haar ziel is toch een leegte; haar warm en liefdevol hart heeft niet meer als vroeger een object, waaraan het zich geheel geven en wijden kan.

Vrij onverwacht echter wordt die leegte vervuld als haar de Freiherr von Wittenhorst-Sonsfeld ten huwelijk vraagt en krijgt. En daarmee gaat door Clara's berekeningen de streep!

Er is tusschen deze beide boeken groote overeenstemming.

Eensdeels psychologische geving verp. Maar dan. Beide verwe overwinning. rekening, ze de nergens dacht zit schriften.

Er is ook en Clara zij. Rouwenoot en Mietje st aardige, ech allen iets chologisch me is weer toewijding v iht dan die leven, dat in held en ove historische e kort.

Dat nu m betekenis. spiegel zijn. schijnbaar z doet zien. E schieden ro van het mod zegt, dat tar van de mod romans in z zuivere psy

Nog moet dat de uitge typisch oude eenwische v weische kru dra men de modern en

De lectuur bevolen. Wi deze pittige.

Corresp. tussweg 77, van Laurillar bij den uitgev breng ik deze

ZI

„De beste sche landen seigen. Irol mits wij de in het oog, dat goed-zijn sche manier juist is, dan de beste pri sche landen mij op, toer „Christentun de „Zentralv in deze vere schen vereet heid is gesy blad: links van Calvin' ion's emblec dienend, ver een lach om zooals het r in ons oor. toepassing z zelve en d te gebruiken ban uitsprek Calvinisten anderen het op zichzelf t niet door d lingevolge v den nood vi elkaar gevo weg aan, w aan toe en de wetten d finds juist t het natuurlij kroon. vi bij de Zentr

De